

*ШЕБЕЛИСТ С.В., кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка*

«ПРОТИ ВСІХ»: ПРОТЕСТНЕ ГОЛОСУВАННЯ НА ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 2010 Р.

Перебіг президентських перегонів-2010 відзначився не лише жорсткою конкуренцією між найбільш рейтинговими кандидатами, появою нових облич з претензією на роль «третьої сили» і поразкою умовно демократичного табору, але й зафіксував доволі промовисту електоральну тенденцію – поступове наростання у суспільстві протестних настроїв. Якщо, наприклад, кампанію 2004 р. виборці переважно розглядали як "боротьбу між добром і злом", то 2010 р. вона перетворилася на вибір між "більшим" і "меншим злом". Залежно від політичних уподобань, їх уособленням виступали лідер опозиційної Партії регіонів, екс-прем'єр Віктор Янукович і чинна на той момент глава уряду, лідерка іменного блоку Юлія Тимошенко.

Наприкінці 2009 р. сайт "Західної аналітичної групи" опублікував статтю політолога Миколи Рябчука, в якій він змалював імовірні перспективи розвитку держави: "У випадку Тимошенко це буде режим із переважно просвіропейською риторикою, у випадку Януковича – більш проросійською, а проте засаднича політика в обох випадках буде по-кучмівськи "багатовекторною" та опортуністичною. Радикальних, послідовних і планомірних реформ не варто сподіватися ні в одному випадку, ані в другому – як з огляду на обмежений, засадничо советський менталітет обох лідерів, так і з огляду на олігархічний характер їхнього оточення" [1]. Тому відповідальним громадянам доводилося зважувати на шальках терезів всі "за" і "проти", скрупульозно шукаючи суттєві відмінності між претендентами й голосувати не так серцем, як розумом.

Утім, у виборчому бюлетені була й особлива графа – "не підтримую жодного з кандидатів", яку спрощено назвали "проти всіх" (ЦВК навіть зареєструвала "технічного" кандидата на ім'я Василь Противсіх). У багатьох виборців виникла спокуса поставити помітку саме у цій графі, щоб засвідчити негативне ставлення до лідерів перегонів. "Голосуючи проти всіх, виборець виносить вирок політичному істеблішменту, – підсумував оглядач "Української правди" Михайло Дубинянський. – Країна побачить, який відсоток громадян не збирається підтримувати

одне зло тільки тому, що є ще й інше. Чиста совість в обмін на позначку в останній графі бюлетеня – це не так уже мало" [2].

Як засвідчили остаточні результати другого туру президентських перегонів, тих, хто не підтримав жодного з кандидатів, виявилося 4,36 % (понад 1 млн. 100 тис. осіб), що є рекордним показником за всю історію виборчих кампаній в Україні. На думку деяких політологів, саме цих голосів (а також тих, хто не прийшов на дільниці, "проголосувавши ногами") й не вистачило для перемоги Тимошенко. Відтак частину провини за реванш Януковича з усіма подальшими наслідками прихильники лідерки БЮТ поклали на підступних "противсіхів", як це, скажімо, зробив на сторінках "Українського тижня" публіцист Ігор Лосєв: "Чомусь вони неявно вважали Януковича "меншим злом", ніж Тимошенко, але не говорили про це вголос, експлуатуючи слоган "усі вони однакові ... Нехай тепер наші "духовні провідники" не заспокоюють свою совість. Можливо, вони зберегли свої "білі шати", але втратили Україну" [3]. Незважаючи на такі полум'яні критичні оцінки, феномен "противсіхів" не є одновимірним і заслуговує на окремий аналіз.

Найбільш виразно нехить до обох кандидатів продемонструвала інтелігенція, яка має певний суспільний авторитет і впливає на громадську думку. На відміну від 2004 р., коли більшість інтелектуалів, не вагаючись, підтримала Віктора Ющенка, в 2009–2010 рр. такої однастайності вже не було, тому що політики з Майдану пішли на вибори навіть не паралельними колонами, а різними таборами, поборюючи одне одного. Утім, перед другим туром частина громадських авторитетів (Іван Драч, Дмитро Павличко, Юрій Щербак), котра спочатку агітувала за Ющенка, закликала голосувати за Тимошенко, до чого в останній момент також схилилися й незалежні інтелектуали, потенційні «противсіхи» (Юрій Андрухович, Микола Рябчук). Інша ж частина патріотичної інтелігенції (Євген Сверстюк, Тарас Возняк), не знаходячи особливої різниці між лідерами ПР і БЮТ вирішила не підтримувати жодного з кандидатів, до чого закликав і тодішній Президент Ющенко. Своєрідним уособленням цієї тенденції стала письменниця Оксана Забужко.

В інтерв'ю "Галицькому кореспондентові" літераторка запитувала: "Чому ми маємо мислити в цьому біполярному режимі "ти за бєлих ілі за красних"? ... Я і тепер абсолютно переконана, що при Тимошенко – це кілька років божевілля і цілковитий колапс. Колапс економіки і колапс країни в кінцевому підсумку. При Президентові Януковичу – це кілька років стагнації і гниття, повільне загнивання. Вибір у перспективі між безглуздям і гниттям" [4]. Аргументи Забужко фактично зводилися до того, про що застережливо говорив Іван Франко: "Голосуючи за зло, ти

вибираєш зло". Для письменниці моральна вартість поразок виявилася значно вищою за вагу перемог, що втілювалось у запропоновану нею формулу: "Мій вибір – за Україну, але проти обох".

Кампанія 2010 р. ще більше поглибила поділ і без того не надто згуртованої інтелігенції на «тимошенківців» (переконаних або ситуативних) і "противсіхів". Упродовж тривалого часу вони обмінюються некоректними "реверансами" на адресу одне одного ("посіпаки", "продажні потвори", "малороси", "жидівські попихачі", "сіоністські найманці"). Слова "творча інтелігенція", "духовна еліта" і "патріоти" опоненти, схоже, ще довго писатимуть у лапках, додаючи для іронії "так звана".

Але якщо абстрагуватися від звинувачень, то колективний портрет незгодних засвідчує, що це достатньо освічені, самостійні, мобільні, соціально активні й безкомпромісні люди, умовно кажучи, представники середнього класу, не лише гуманітарії. Таких громадян, за спостереженням коментатора "Газети по-українськи" Анатолія Марциновського, "не переконаєш величезними біл-бордами, проплаченою агітацією з вуст зірок естради чи замовним славослів'ям у пресі" [5]. Переважна більшість із них мешкають у великих містах Центральної, Східної і Південної України та в Києві, де проти Януковича і Тимошенка проголосували 8,05 %. У трійці лідерів – Дніпропетровщина (6,75 %) і Полтавщина (5,75 %). Наведені цифри ЦВК мали б стати тривожним сигналом для будь-якої влади, адже таким чином вона втрачає авторитет в очах суспільства і зазнає поступової делегітимізації. Проте, як не парадоксально, це в перспективі може мати позитивні наслідки, зокрема створить платформу для появи нових політичних сил, що вийдуть за рамки усталених конфліктних "помаранчевих" і "біло-блакитних" схем.

За словами оглядача "Дзеркала тижня" Олексія Мустафіна, "є надія, що громадянин, котрий не довіряє владі, більше покладається на власні сили. А цього українцям останніми роками дуже бракувало. Зрозуміло, саме собою розчарування у владі – як і свідоме утримання від любові до держави – не веде до самоорганізації громадянського суспільства. Але, щонайменше, дає для цього шанс" [6]. Утім, Мустафін слушно підкреслює, що за відсутності гідної альтернативи ("третьої сили" або, як нині все частіше говорять, "третьої України") незадоволених виборців можуть «підім'яти» під себе діючі політики, і додає, що голосування від безвиході обнадіювати не може за визначенням.

Поки що зарано робити глибокі політологічні висновки, але принаймні попередні підсумки (за результатами місцевих виборів-2010) фіксують характерні тенденції. З одного боку, відбувається наростання політичного абсентеїзму (зниження явки виборців) і протестних настроїв

(показник "проти всіх" у деяких регіонах сягав 8–9 %), а з іншого боку, спостерігається дедалі помітніша радикалізація суспільства й несподіваний успіх ультраправого ВО "Свобода", особливо на Галичині. Фактично ця політсила зайняла вільну нішу деморалізованих БЮТ і НУ-НС, але на відміну від них, вона тяжіє до більш націоналістично-популістської риторики, виступаючи з точки зору «поміркованої» влади ідеальним "опудалом" для дезорієнтованих виборців. Натомість відповідальна й впливова опозиція чи альтернатива досі так і не постала – демократичний табір перебуває в періоді роздробленості, а спроби його об'єднання не відзначаються успішністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рябчук М. Попередні підсумки [Електронний ресурс] / Микола Рябчук. – Режим доступу: <http://www.xo4u.info/zgroup.com.ua/article.php?articleid=3352>.
2. Дубинянський М. Между двух зол [Электронный ресурс] / Михаил Дубинянский. – Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/01/26/4669174/>.
3. Лосєв І. Перші підсумки «противсіхства» [Електронний ресурс] / Ігор Лосєв. – Режим доступу: <http://www.tyzhden.ua/Columns/50/689>.
4. Голомідова Н. Оксана Забужко: «Вибір між Януковичем та Тимошенко – це вибір між чоловічою і жіночою зоною» [Електронний ресурс] / Наталка Голомідова. – Режим доступу: <http://www.gk-press.if.ua/node/2323>.
5. Марциновський А. Тимошенко переміг не Янукович [Електронний ресурс] / Анатолій Марциновський // – Режим доступу: <http://www.gazeta.ua/articles/comments-newspaper/326896>.
6. Мустафін О. Країна тих, хто утримався [Електронний ресурс] / Олексій Мустафін. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/59213#article>.